

Parkstad Limburg:

plannen volgens het boekje;

zo zou het overal moeten kunnen!

Bij het ontbreken van een dwingende Klimaatwet en sense of urgency bij bewoners en overheden moet er alles uit de kast worden gehaald om energietransitie tussen de oren te krijgen. Met vallen en opstaan lukt dat de Stadsregio Parkstad Limburg. In vier jaar tijd van algehele achterstand tot één van de koplopers in Nederland. De belangrijkste uitdaging: de versnelling in de omzetting en uitvoering.

Tekst **Volmar Delheij** en **Ralph van der Straten**

Bestaande wijk van morgen

BEELD: NOSE FOR PHOTOGRAPHY | PASCAL MOORS

ENERGIETRANSITIE

Op 13 september 2013 vond er in de regio Parkstad Limburg (acht samenwerkende gemeenten waaronder de centrumstad Heerlen) een bestuursconferentie plaats. De aanleiding was de ruimtelijke impact van de systeemverandering die energietransitie heet. De voormalige Oostelijke Mijnstreek moest weer koploper worden op het gebied van energie. Echter niet in fossiele energie, maar duurzaam.

De ruimtelijke impact van duurzame energie was in de regio al min of meer ingedaald omdat de Duitse buurgemeente Aken pal aan de grens 9 windturbines had gerealiseerd. Dit had geleid tot het inzicht dat - willen we voorkomen dat de energietransitie onze stedelijke en landelijke omgeving op een ongeleide en niet afgestemde wijze overvalt en wellicht zelfs plundert - een gecoördineerde aanpak en een ruimtelijke visie noodzakelijk zijn.

Een tweede belangrijk inzicht is dat de energietransitie enorme economische kansen biedt. Zo bedraagt de jaarlijkse energierekening in Parkstad zo'n 500 miljoen euro waarvan liefst 98% uit de regio verdwijnt! Een bierviltjesberekening, uitgaande van een energiebesparing van 30%, zou dus zo'n 150 miljoen euro méér besteedbaar inkomen voor inwoners en bedrijven betekenen.

Een derde argument, de naderende klimaatverandering, was en is tot op de dag van vandaag in het algemeen toch nog een 'ver van mijn bed'-show bij inwoners, bedrijven en ook overheden. De energietransitie in Parkstad kent dus twee fundamenten: ruimte en economie. Terwijl de klimaatverandering wellicht de belangrijkste reden zou moeten zijn.

Aan het einde van de bestuursconferentie werd door de aanwezige bestuurders en stakeholders zoals woningcorporaties, onderwijsinstellingen en bedrijven ter plekke de opdracht werd ter plekke geformuleerd: onderzoek wat het huidige energiegebruik in de regio is, welke potenties er zijn om op dat gebruik te besparen en welke mogelijkheden er zijn - passend bij de ruimtelijke kwaliteiten van de regio (die dus altijd anders zijn) - om duurzame wijze energie te produceren.

Doel was een solide basis te leggen onder een decennialange regionale energiestrategie. Die strategie is getiteld Parkstad Limburg Energie Transitie (kortweg PALET). In een consortium van de Stadsregio Parkstad (projectregie), H+N+S (begeleiding inhoud), Zuyd Hogeschool (nulmeting en energiebesparing) en de Wageningen Universiteit (duurzame energie) werd de opdracht in pakweg vier maanden ingevuld.

Een gefundeerde regionale ambitie

Resultaat van dit proces was een regionaal ambitiedocument over energietransitie: PALET 1.0. In dit 34 pagina's tellende document werden de bestuurders voor het eerst en in grote lijnen meegenomen in wat er rond het thema energie in de regio omgaat, vaak echte eyeopeners: dat er enorm veel energie verloren gaat in het huidige systeem, meer dan de helft. Dat met 66% de grootverbruiker de gebouwde omgeving is, met name de woningen (en daarbinnen met name de rijwoningen). Dat flats en appartementen daarentegen relatief energiezuinig zijn. Dat er jaarlijks zo'n 500 miljoen euro aan energierekeningen betaald wordt en daarvan 98% de regio uit vloeit! Dat zonne-energie en warmte-koude opslag dé grote kanshebbers in de regio zijn, passend bij

“Cruciale zet
was de kwanti-
ficering van de
afzonderlijke
gemeentelijke
opgaven”

VOLMAR DELHEIJ

ENERGIETRANSITIE

de regio-specifieke potenties. Dat er maar beperkt windenergie nodig is. En dat de potenties voor biomassa en waterkracht vrijwel nihil zijn. Niet op inzetten dus.

In de PALET-methodiek staat “meten is weten” centraal. Uit een nulmeting bleek dat in de regio jaarlijks zo'n 29,6 PetaJoule (PJ) wordt gebruikt. De theorie van de Trias Energetica volgend, is vervolgens onderzocht hoeveel er bespaard kan worden. Deze besparingspotentie kwam uit op 10,1 PJ. Blijft over een energiebehoefte van 19,5 PJ. Rekening houdend met (beleids-)beperkingen, wenselijkheden en onwenselijkheden, is ten slotte onderzocht of de potentie voor duurzame energie voldoende was om in de eigen energiebehoefte te kunnen voorzien. Dat bleek mogelijk!

Energieneutraal in 2040

De regionale potentie voor duurzame energieopwekking bedroeg namelijk 20,8 PJ, ruim voldoende dus. Temeer omdat duurzame energie veel efficiënter is dan fossiele energie. Met andere woorden: om in onze resterende energiebehoefte ná besparing te voorzien, is niet 19,5 PJ maar slechts 13 PJ aan duurzame energie nodig! Er is dus een overcapaciteit van liefst 7,8 PJ. Daarmee was het “gouden knopje” gevonden waaraan bestuurders en raadsleden mogen draaien als ze iets niet willen. Geen windenergie? Geen probleem. Maar dan moet wel aan een andere knop gedraaid worden. Bijvoorbeeld meer zonne-energie. Al deze bouwstenen samen leidden tot een bestuurlijk gedragen en gefundeerde ambitie: de regio Parkstad is in 2040 energieneutraal!

Uit de analyse werd tevens een vermoeden bevestigd: niet alleen loopt Nederland achter in Europa, Limburg en de Parkstad Limburg lopen ook nog eens achter op Nederland. Blind achter doelstellingen van het

Energieakkoord aanlopen zou mogelijk tot een snelle en stille dood van het project leiden. Zo zou de regio in dat geval tot 2020 ongeveer een derde van haar totale woningbestand moeten renoveren. Praktisch onmogelijk en onbetaalbaar.

De bestuurscommissie Ruimte gaf vervolgens opdracht tot een verdiepingsslag per gemeente: de nu beproefde methodiek van de regionale studie werd toegepast op de acht individuele Parkstad-gemeenten. Daaruit bleek vervolgens de opgave per gemeente om de gezamenlijke regionale doelstelling te realiseren. Cruciale zet daarbij was de kwantificering van de afzonderlijke gemeentelijke opgaven. In een grote tabel werd duidelijk vanuit welke sectoren (bijvoorbeeld woningen, publieke dienstverlening, industrie) in welke mate duurzame energievormen (bijvoorbeeld grote zonnepanelen, kleine zonnecollectoren) konden worden toegepast en tot welke energetische opbrengst dit leidt. Daaraan ten grondslag lagen kwalitatieve uitgangspunten. De kansrijke gebieden voor duurzame energie werden zorgvuldig op potentiekaarten weergegeven.

Acht unanieme raadsbesluiten

Met de kwantitatieve tabel was een instrument geboren waarmee heel strak gestuurd kan worden op resultaat, maar ook op het maken van weloverwogen keuzes. Misschien nog veel belangrijker: het voorkomen van verkeerde keuzes. Door de kwantificering kunnen ongefundeerde kreten en meningen bestreden worden. Zoals het volgende denkbeeldige gesprek tussen een wethouder en een raadslid. Raadslid: “We moeten inzetten op zonnepanelen, want ik wil geen windenergie in mijn gemeente!” Wethouder: “Prima, in Brunssum zijn er

14.279 woningen waarvan maar 30% geschikt is voor zonnepanelen, dus in totaal 4.283 woningen. Uitgaande van gemiddeld 14 zonnepanelen per woning, levert dit in energetische zin dan zo'n 50 TJ op". Raadslid: "En die andere 10.000 woningen dan, hoe kunnen deze worden voorzien van duurzame elektriciteit?" Wethouder: "Dat kun je bijvoorbeeld opvangen met 7 windmolens". Raadslid: "Nu wordt duidelijk hoe het zit. Toch niet zo onhandig, die windmolens!" Ergo: er ontstaat een heel andere discussie die veel minder geleid wordt door emoties.

In het voorjaar van 2015 stelden de acht gemeenteraden unaniem de kaderstellende beleidsdocumenten PALET 1.0 (het regionale ambitiedocument) en de acht PALET 2.0-rapporten (de verdiepingsslag per gemeente) vast, een unicum in de historie van de regionale samenwerking. Daarmee stond het doel om in 2040 een energieneutrale regio te zijn definitief vast. In de omzetting van beleid in de uitvoering werd afgesproken de 24-jarige periode tot 2040 – te beginnen met de periode van 2016 tot 2020 – te verdelen in 6 periodes van elk 4 jaar. Om daarmee tussentijds te monitoren én in te spelen op technologische en maatschappelijke veranderingen.

Een nieuwe samenwerkingsvorm

Waar de beleidsvorming vrijwel volledig in handen lag van de Stadsregio Parkstad, moest de uitvoering van binnen uit de gemeenten komen. De reguliere ambtelijke overleggen waren daartoe niet bruikbaar. Tegelijkertijd lag er geen blauwdruk voor een uitvoeringsprogramma en moest het

wiel voor een groot deel samen worden uitgevonden, er lag immers een gezamenlijke opgave.

Er is daarvoor een Broedkamer ingericht waarin acht (per gemeente één) energie- en duurzaamheidscoördinatoren, onder regie van de Stadsregio, een half jaar lang wekelijks een volledige dag samen het uitvoeringsprogramma beetje bij beetje vorm en inhoud gaven. Een wekelijks dag-vullend

“Er ontstaat een discussie die veel minder geleid wordt door emoties”

programma met specialisten, voorbeeldprojecten, stakeholders en workshops en al het andere dat nodig was om inzicht te krijgen in wijzen waarop de vele potenties te verzilveren zouden zijn. Een werkvorm die wonderwel bleek te werken, met name vanwege de enorme interne kennistransfer en het ontstane team-gevoel.

8% besparen en 8% opwekken

Naast de procesmatige uitdaging, was het van groot belang om voor de eerste uitvoeringsperiode van 2016 tot 2020 een realistisch doel te formuleren. Na een rekensessie met Zuyd Hogeschool en de Wageningen Universiteit werd de bestuurscommissie Ruimte – die inmiddels collegiaal was aangevuld met de wethouders duurzaamheid – geadviseerd om in te zetten op een bespa-

ENERGIETRANSITIE

“Parkstad is in vier jaar tijd een regionale koploper in Nederland geworden.”

rings- en opwekkingsambitie van 8% tot 2020. Dit betekende een besparingsopgave van 0,808 PJ en een opwekkingsopgave van 1,04 PJ. Onder het motto “een goede en zorgvuldige start is vele malen belangrijker dan snelle resultaten die alles over de kling jagen”, werd aan de slag gegaan.

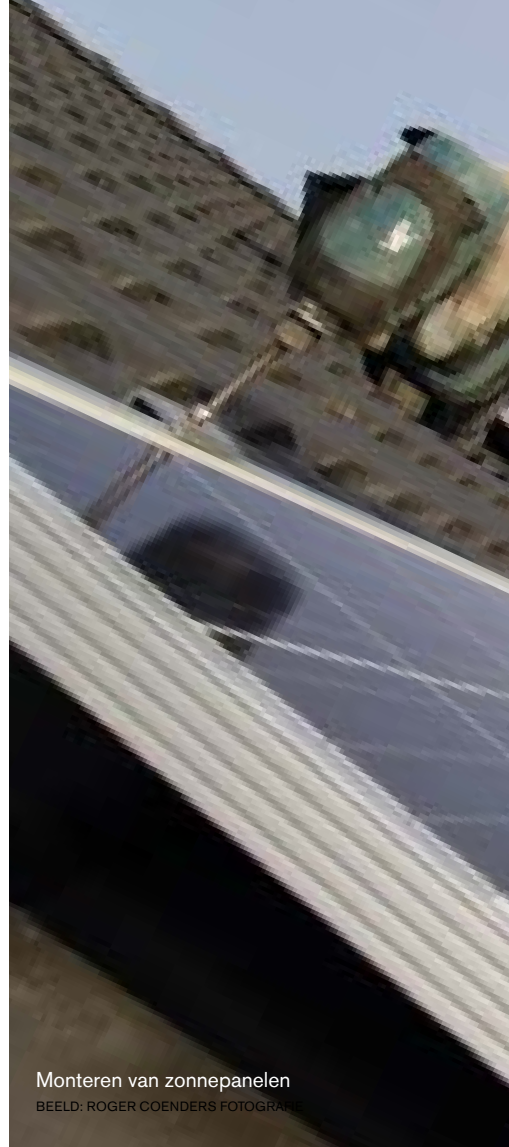
Vanuit de energiepotenties tot 2040 ontvingen alle gemeenten een bewerkte tabel, waarbij de 8%-opgave tot 2020 was verdeeld over de diverse sectoren. De Stadsregio had daarbij de taak de zaak voortdurend via de cijfers op te jagen. Bijvoorbeeld: educatie over energietransitie? Prima als flankerend project. Maar wat levert het in 2020 in energetisch opzicht op? Zo werd al gauw de schifting naar harde resultaten gemaakt en konden gemeenten zich niet verstoppen.

Massa door samenwerking

Na een half jaar van intensief en soms moeizaam werken lag er een vuistdikke pil van 488 pagina's: het uitvoeringsprogramma PALET 3.0. Sommige gemeenten haalden de 8% niet, maar omdat andere gemeenten dat compenseren wordt op regionaal schaalniveau 8% behaald. Sterker nog, er ligt een grotere ambitie. Een aantal projecten is gedefinieerd als een resultaatverplichting, projecten waar de gemeenten zich hard voor maken. Andere projecten zijn inspanningsverplichtingen. Het programma kent ook kwetsbaarheden en afhankelijkheden. Zo leunt een aantal gemeenten op het succes

van het toepassen van een laagtemperatuur warmte- en koelingsnet van het Mijwater, alleen al zo'n 0,4 PJ. Van de andere kant, treedt er ongetwijfeld ook een maatschappelijke versnelling op en deze is niet opgenomen in het programma.

Tijdens het proces bleek al snel dat een aantal projecten of ambities op alle gemeentelijke lijstjes werd genoemd. Zo ontstond er massa door opschaling en samenwerking. Vanuit het verlengde van de

Monteren van zonnepanelen

BEELD: ROGER COENDERS FOTOGRAFIE

Broedkamer zijn er daarop Thematafels ingericht waarin een interne of externe projecttrekker verantwoordelijk is voor een gezamenlijk project. De uitdaging is om opgedane kennis en ervaring slim in te zetten. De één heeft bijvoorbeeld veel affiniteit met het verduurzamen van gemeentelijk vastgoed, de ander krijgt energie van het ontwikkelen van een communicatiestrategie. Een nieuwe definitie van intergemeentelijk samenwerken. Daarnaast mag PALET reke-

nen op zo'n 30 regionale instellingen en bedrijven die PALET-ambassadeur zijn.

Het grootste zonnepanelenproject in Nederland

Eén van de gezamenlijke projecten is het Zonnepanelenproject Parkstad. De gemeente Landgraaf had in 2014 met een pilot van 600 woningen een innovatieve methode ontwikkeld waarbij de gemeente de bewoner tegen een lage rente geld leent voor

de aanschaf van zonnepanelen. De bewoner hoeft vrijwel niets te doen: van de aanschaf tot de installatie en het onderhoud wordt alles geregeld. En hij of zij krijgt 15 jaar garantie van de gemeente op de installatie en opbrengst. Het project stoelt op de landelijke salderingsregeling.

Na het succes in Landgraaf werd dit project, gecoördineerd door de Stadsregio, opgeschaald naar de andere gemeenten. Een kort geding moest worden overwonnen om het project te kunnen uitvoeren; een lokale zonnepanelenaanbieder sprak van marktbederf. Terwijl het project juist werkgelegenheid creëert en zelfs – zo toonde het Landgraaf-project aan – tot een aanzienlijke spin-off leidt. Begin 2017 is gestart met

de uitvoering en binnen een half jaar doen 2.300 huishoudens mee. Er is ruimte voor 7.250 deelnemers. Het project laat zien wat samenwerking oplevert: 150.000 euro aan proceskosten van de Stadsregio Parkstad heeft geleid tot een project met een investeringsvolume van 43,5 miljoen euro. Het levert 35 extra banen in de komende drie jaar op en de inwoners besparen in 25 jaar samen zo'n 70 miljoen euro op hun energierekening (bij gelijkblijvende energieprijzen).

Nog een wereld te winnen

Parkstad is in vier jaar tijd verworden tot een regionale koploper in Nederland (volgens IPO, VNG en Urgenda). Heeft dit succesverhaal dan geen beperkingen? Jazeker

De Stadsregio Parkstad Limburg is een voormalige WGR+ regio. Tot 31 december 2014 was deze Gemeenschappelijke Regeling (GR) er een van gemeenteraden. Vanaf 1 januari 2015 is de + geschrapt en is een nieuwe GR van colleges in werking getreden. Daarin nemen de verantwoordelijke wethouders binnen de Bestuurscommissies Wonen & Herstructurering, Ruimte, Economie & Toerisme en Mobiliteit gewogen meerderheidsbesluiten die tevens besluiten op het niveau van colleges zijn.

en middelen begint deze PALET-aanpak langzaam maar zeker zijn vruchten af te werpen. Mede omdat initiatiefnemers en investeerders worden aangetrokken door de massa die PALET vertegenwoordigt. De bestuurders worden tweemaandelijks geïnformeerd via de reguliere overleggen van de bestuurscommissie Ruimte en soms via aparte themasessies. In 2020 wordt een nieuwe nulmeting gemaakt en het uitvoeringsprogramma geëvalueerd. Wat is er gelukt, wat niet en waarom niet? Wat gaat er goed? Dan zal ook blijken of er sprake is van een maatschappelijke versnelling. De uitdaging is dan een nieuw uitvoeringsprogramma samen te stellen voor de periode 2021-2024, rekening houdend met technologische innovaties en nieuwe (bestuurlijke) wenselijkheden en onwenselijkheden. Als de Stadsregio dat proces met de gemeenten en stakeholders daarna nóg eens vier keer kan volhouden, is de regio Parkstad in 2040 energieneutraal. ■

LEES MEER

Dit artikel is ook online te lezen

QRcode

Plaatsen van een warmtenet
BEELD: MIJNWATER/ NOSE
FOR PHOTOGRAPHY |
PASCAL MOORS

en niet de kleinste. Op het moment dat de daadwerkelijke uitvoering van start ging, moest direct geconcurrereerd worden met de waan van de dag als het gaat om mensen en middelen. Een stad als Heerlen heeft wel een milieuafdeling, maar slechts één duurzaamheidsambtenaar. De horizontale vertaling van energietransitie in de verticale organisaties van gemeenten moet nog zijn beslag gaan krijgen, zoals dat in Duitsland bijvoorbeeld wel al veel meer het geval is. Daar is de Energiewende een dwars-thema door alle afdelingen heen. Een stad als Ludwigsburg, met evenveel inwoners als Heerlen, beschikt over liefst 20 FTE voor energie en duurzaamheid. Ondanks de beperkte capaciteit aan mensen